

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»

Факультет суспільних і прикладних наук

Кафедра архітектури та будівництва

на правах рукопису

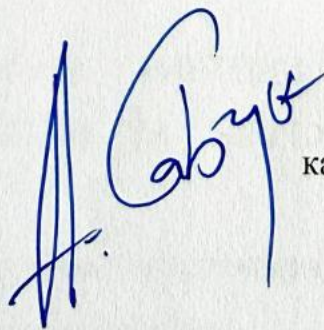
УДК 711.4:725.945(477.86)

Блиха Вікторія Володимирівна

**МЕТОДИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ВТРАЧЕНИХ ІСТОРИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ
ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ РУІН НА ТЕРИТОРІЇ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 191 – «Архітектура та містобудування»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр



Науковий керівник:
кандидат архітектури, доцент
кафедри архітектури та будівництва
Савчук Андрій Іванович

Івано-Франківськ – 2026

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження бакалаврської роботи є розробити науково обґрунтовану концепцію ревіталізації фільваркового комплексу на горі Замчище у с. Старі Богородчани на основі аналізу картографічних, архівних матеріалів та натурних обстежень; виявлення принципів делікатного включення втраченої спадщини в сучасний громадсько-рекреаційний контекст.

В першому розділі розглянуто поняття «ревіталізація» та її значення у збереженні культурної спадщини. Поняття «ревіталізація» прийшло до архітектурного словника з медицини та соціальних наук, де воно первісно позначало процес відновлення функціональних можливостей ослабленого організму.

В другому розділі розглянуто історію та легенди території та маєтку. Богородчани – містечко в Івано-Франківській області, розташоване в долині річки Бистриці Солотвинської. Поселення вперше згадується в документах XV ст. і упродовж наступних століть розвивалося як характерний для Галичини тип містечка з торговою функцією та змішаним конфесійним середовищем. Гора Замчище, розташована на північно-західній периферії поселення, отримала свою назву від середньовічного укріпленого об'єкта, зведеного, ймовірно, у XIV–XV ст. для контролю над переправою і торговим шляхом долиною Бистриці

Третій розділ представляє формування методології ревіталізації та благоустрою території. Методологія ревіталізації Замчища ґрунтується на трьох взаємопов'язаних принципах, обраних з урахуванням специфіки об'єкта. Перший – принцип мінімального і оборотного втручання (*minimal and reversible intervention*), відповідно до якого жоден запропонований елемент не повинен завдавати незворотних змін ані рельєфу, ані можливим підземним залишкам.

В четвертому розділі розглянуто проектну концепція для Замчища розроблялась з урахуванням суттєвих інженерних і правових обмежень, що накладаються на частину ділянки через наявність технічної інфраструктури, пов'язаної з охолоджувальною системою підземного газового сховища.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: КОНЦЕПЦІЮ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ФІЛЬВАРКОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ГОРІ ЗАМЧИЩЕ У С. СТАРІ БОГОРОДЧАНИ, ПОНЯТТЯ «РЕВІТАЛІЗАЦІЯ», ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТА БЛАГОУСТРОЮ ТЕРИТОРІЇ, ГАЗОВЕ СХОВИЩЕ.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	9
ВСТУП	10
Актуальність теми.	10
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ВТРАЧЕНИХ ІСТОРИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ	13
1.1. Поняття «ревіталізація» та її значення у збереженні культурної спадщини.	13
1.2. Особливості збереження руїн і територій із втраченими об'єктами.	14
1.3. Проблематика ревіталізації промислових територій.	16
1.4. Досвід ревіталізації історичних об'єктів в Україні та закордоном.	18
Висновки до розділу	19
РОЗДІЛ II. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ТЕРИТОРІЇ ГОРИ ЗАМЧИЩЕ В СЕЛІ СТАРІ БОГОРОДЧАНИ	20
2.1. Історія та легенди території та маєтку.	20
2.2. Архівні матеріали та історичні джерела.	22
2.3. Аналіз сучасного стану території.	26
2.4. Визначення історико-культурної цінності.	27
Висновки до розділу.	28
РОЗДІЛ III. РОЗРОБКА МЕТОДІВ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА КОНЦЕПЦІЯ ТЕРИТОРІЇ	29
3.1. Формування методології ревіталізації та благоустрою території.	29
3.2. Концепція збереження історичних слідів та відтворення втраченого маєтку.	30
3.3. Інтеграція об'єкта в природне та історичне середовище	31
Висновки до розділу.	33
РОЗДІЛ IV. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ОХОРОННІ АСПЕКТИ	34
4.1. Обмеження доступу та режим використання території.	34
4.2. Перспективи подальших досліджень	35
4.3. Можливі ризики під час роботи та способи їх уникнення	36
Висновки до розділу	37

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	38
ДОДАТКИ	49
ДОДАТОК А	49
ДОДАТОК Б	52
ДОДАТОК В	55

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДБН – Державні будівельні норми України

ДСТУ – Державний стандарт України

ICOMOS – Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць
(International Council on Monuments and Sites)

М.Н. / М.Н. – Meierhof (нім.) – господарський двір маєтку, фільварок

ТЕП – Техніко-економічні показники

УЗП – Управління з охорони культурної спадщини

ЦДА – Центральний державний архів

ЦДІАЛ – Центральний державний історичний архів України у Львові

ВСТУП

Питання збереження та повторного освоєння деградованих або занедбаних територій з вираженим історичним контекстом набуває в сучасній архітектурній практиці дедалі більшого значення. Особливого загострення ця проблема зазнає в тих випадках, коли йдеться не про окрему пам'ятку, а про цілісний культурний ландшафт, у якому фізична субстанція значною мірою або повністю втрачена. Об'єкти такого характеру потребують специфічної методологічної бази, яка б уможлилювала збереження й актуалізацію нематеріальних і просторових аспектів спадщини без псевдоісторичної реконструкції.

Актуальність теми.

1. Вітчизняний і зарубіжний досвід ревіталізації свідчить про те, що методологія роботи з історичними територіями та втраченими об'єктами досі перебуває у стадії активного формування.
2. Значна кількість фільваркових комплексів Галичини була втрачена внаслідок соціально-політичних подій першої половини ХХ століття, що призвело до руйнування історичного середовища та втрати культурної спадщини.
3. В українській архітектурній практиці недостатньо опрацьовані методи ревіталізації територій, де архітектурні об'єкти повністю знищені або збереглися лише фрагментарно.
4. Особливо актуальною є проблема збереження територій, на яких залишилися лише рельєф, просторові осі та окремі елементи історичної планувальної структури.
5. Існує потреба у формуванні підходів, які дозволяють перетворювати занедбані історичні території на рекреаційні та меморіальні простори зі збереженням їх культурної ідентичності.

6. Сучасні принципи охорони культурної спадщини орієнтовані не лише на фізичне відновлення об'єктів, а й на збереження історичної пам'яті місця та його символічного значення.
7. Ревіталізація втрачених фільваркових територій сприяє відновленню історико-культурного середовища та інтеграції таких об'єктів у сучасний суспільний і туристичний простір.
8. Розробка концепцій ревіталізації для подібних об'єктів має практичне значення для подальшого збереження та популяризації історичної спадщини України.

Мета роботи. Розробити науково обґрунтовану концепцію ревіталізації фільваркового комплексу на горі Замчище у с. Старі Богородчани на основі аналізу картографічних, архівних матеріалів та натурних обстежень; виявлення принципів делікатного включення втраченої спадщини в сучасний громадсько-рекреаційний контекст.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлено такі **завдання**:

- *дослідити теоретичні засади та методологію ревіталізації втрачених історичних об'єктів у вітчизняній і зарубіжній практиці;*
- *провести історико-архітектурний аналіз теорії фільваркової системи та її типових просторових рішень на прикладі Галичини ХІХ – першої половини ХХ ст.;*
- *здійснити картографічний і архівний аналіз конкретної ділянки – гори Замчище в Старих Богородчанах для встановлення первісної структури втраченого маєткового комплексу;*
- *оцінити сучасний стан і технічні обмеження використання території з урахуванням інженерних чинників;*
- *розробити концепцію ревіталізації з визначенням функціонального зонування, системи маршрутів та принципів архітектурно-ландшафтного вирішення.*

Об'єкт дослідження. Фільварковий комплекс на горі Замчище у с. Старі Богородчани.

Предмет дослідження. Принципи формування архітектурно-просторового рішення ревіталізованої території Замчища у с. Старі Богородчани на основі виявлених слідів фільваркового комплексу графів Штадіон.

Методи дослідження. У роботі використано: порівняльно-картографічний метод (аналіз карт I, II та III військових зніманих Габсбурзької імперії, кадастрових матеріалів); метод архівного аналізу (польські земельні довідники міжвоєнного часу, матеріали угорської цифрової бібліотеки Hungaricana); натурне обстеження; метод ландшафтно-просторового аналізу; метод типологічних аналогій (порівняння з реалізованими об'єктами ревіталізації в Центральній Європі); метод графічної реконструкції планувальної структури.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблена концепція ревіталізації може бути використана як основа для детального архітектурного проектування громадсько-рекреаційного простору на горі Замчище та слугувати методологічним прецедентом при вирішенні аналогічних завдань на інших територіях з втраченою фільварковою спадщиною в Галичині.

Структура роботи. Пояснювальна записка складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг основної частини становить 55 сторінок. Список використаних джерел налічує 31 позицію.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ВТРАЧЕНИХ ІСТОРИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

1.1. Поняття «ревіталізація» та її значення у збереженні культурної спадщини.

Поняття «ревіталізація» прийшло до архітектурного словника з медицини та соціальних наук, де воно первісно позначало процес відновлення функціональних можливостей ослабленого організму. У застосуванні до міського та архітектурного середовища цей термін набув самостійного дисциплінарного змісту, хоча й зберігає вихідну конотацію відновлення життєвої сили деградованого об'єкта. У вітчизняній фаховій літературі ревіталізацію найчастіше визначають як комплекс заходів, спрямованих на відновлення функціонального і соціального потенціалу деградованих або занедбаних урбанізованих територій [1, с. 14].

Водночас важливо розмежувати ревіталізацію й суміжні поняття: реставрацію, реконструкцію та регенерацію. Реставрація, згідно з Венеціанською хартією 1964 р., є виключно науково-консерваційним процесом, що має на меті збереження автентичної матерії пам'ятки [2]. Реконструкція – це відтворення знищеної субстанції за наявними свідченнями, допустиме у суворо окреслених умовах. Регенерація охоплює ширший спектр містобудівних дій, спрямованих на пожвавлення певного міського фрагмента. Ревіталізація, натомість, може поєднувати елементи всіх зазначених підходів, але принципово відрізняється від них тим, що не зводиться ні до консервації, ні до відтворення, а передусім стосується актуалізації смислу та функції місця.

Теоретичне підґрунтя сучасної ревіталізації формується на перетині кількох наукових традицій. Генеалогічно вона пов'язана з концепцією «духу місця» (*genius loci*), запропонованою Норбергом-Шульцем [3] як феноменологічна альтернатива функціоналістській редукції архітектурного середовища. Важливим концептуальним джерелом є також теорія «шарів»

Кевіна Ліча, яка розглядає культурний ландшафт як накопичення різночасових просторових рішень, і концепція «пам'яті місця» (lieu de mémoire) П'єра Нора, що наголошує на символічному виміру зв'язку спільнот із конкретними просторами [4].

Для практики ревіталізації принципового значення набуває питання автентичності. Нарська декларація про автентичність (1994 р.) розширила поняття автентичності від матеріальної субстанції до нематеріальних вимірів спадщини, включаючи просторові стосунки, функцію, традицію та дух [5]. Це теоретичне зрушення відкрило можливість легітимного збереження місць, де фізична субстанція зруйнована, але просторові та меморіальні значення залишаються актуальними.

У контексті збереження фільваркових комплексів Галичини ці теоретичні засади мають особливе практичне навантаження: переважна більшість таких комплексів зазнала фізичного знищення або критичної деградації внаслідок радянської колективізації, однак їхній культурний слід у ландшафті, у топонімах і в колективній пам'яті залишається значущим. Ревіталізація в таких умовах означає не відновлення втраченої будівлі, а зчитування й публічну артикуляцію цього сліду в сучасному просторі.

1.2. Особливості збереження руїн і територій із втраченими об'єктами.

Проблема руїни як архітектурного феномена привертала увагу теоретиків і практиків ще від доби романтизму. Руїна завжди посідала особливе місце в культурній топографії Європи: вона є одночасно свідченням часу, нагадуванням про минуле і специфічним простором із власними естетичними та смисловими якостями [6]. Разом із тим сучасний підхід до збереження руїн суттєво відрізняється від романтичного культу фрагмента: він ґрунтується на науковому аналізі, структурній консолідації та продуманому включенні залишків у рекреаційне чи музейне середовище.

Міжнародний досвід свідчить про формування декількох підходів до роботи з руїнами та втраченою забудовою. Перший – консерваційний підхід – передбачає стабілізацію наявних залишків без будь-якого доповнення, щоб зберегти їхню матеріальну автентичність. Другий – підхід «мінімального доповнення» – дозволяє незначні конструктивні втручання, необхідні для безпечного використання залишків і їхнього включення в публічний простір. Третій – підхід «контрастного доповнення» – передбачає введення явно сучасних елементів, що суміщаються з руїною, але не імітують втрачену субстанцію [7].

Особливу категорію становлять території, де фізичні залишки повністю відсутні, але планувальна структура, рельєф і топонімічний матеріал дозволяють реконструювати просторову логіку знищеного об'єкта. Такі ситуації вимагають найдосконаліших і найделікатніших рішень, оскільки будь-яка фізична маркація місця стає авторською інтерпретацією, а не консервацією факту. У цих умовах особливого значення набуває принцип «читального відтворення» (*legible reconstruction*), запропонований рядом фахівців ICOMOS: місце втраченого об'єкта може бути позначене не відтворенням його форми, а знаком-замінником, що чітко вказує на функцію позначення, але не претендує на відтворення автентичної субстанції [8].

Прикладом реалізації цього принципу є практика використання скляних, металевих або кам'яних маркерів на місцях знищених будівель у Дрездені, Берліні та Варшаві, де такі знаки позначають контури знесених будинків без їх фізичного відтворення. У галузі ландшафтної ревіталізації аналогічний підхід знайшов вираз у так званій «слідовій архітектурі» (*trace architecture*), яка оперує залишками мурів, фундаментів, ям та інших земляних форм як матеріалом для організації простору [9].

Для Замчища у Богородчанах, де від фільваркового комплексу залишилися переважно рельєф та окремі фрагменти планувальної структури, методологія «слідової архітектури» та читального відтворення є найбільш адекватним інструментарієм. Вона дозволяє уникнути як повного ігнорування

культурного шару, так і псевдоісторичної реконструкції, забезпечуючи делікатне і водночас публічно артикульоване збереження пам'яті.

1.3. Проблематика ревіталізації промислових територій.

Хоча фільваркові комплекси не є промисловими об'єктами у сучасному розумінні, вони мають суттєві типологічні спільності з промисловими ансамблями: виробничий характер частини будівель, наявність технологічної інфраструктури (млини, броварні, лісопильні) та специфічна просторова логіка, підпорядкована виробничому процесу [10]. Тому методологічні підходи, напрацьовані у сфері ревіталізації промислових об'єктів, є цілком доречними й при роботі з фільварковими комплексами.

У теорії та практиці ревіталізації промислових територій прийнято виділяти кілька ключових принципів. По-перше, принцип змішаного функціонального наповнення (*mixed-use revitalization*), який передбачає запровадження поліфункціональних програм, що поєднують культурні, рекреаційні, освітні та, де доцільно, комерційні складові. По-друге, принцип збереження просторового характеру (*spatial character preservation*), згідно з яким планувальна структура, масштаб і загальна просторова логіка об'єкта мають бути збережені незалежно від зміни функції. По-третє, принцип «нового шару» (*new layer*), за яким сучасне втручання розглядається не як заповнення порожнечі, а як додавання нового культурного шару поверх наявних [11].

В українській практиці ревіталізації промислових і постіндустріальних об'єктів можна виділити ряд реалізованих або переданих у стадію проєктування кейсів, що мають методологічне значення. Зокрема, досвід перетворення на культурно-громадські простори колишніх цехів у Харкові, Дніпрі та Одесі свідчить про зростаючий запит суспільства на альтернативне освоєння деградованих індустріальних середовищ [12]. Водночас у більшості цих прикладів йдеться про об'єкти зі збереженою будівельною субстанцією,

тоді як Замчище становить принципово іншу ситуацію – ландшафтний контекст без матеріальної будівлі.

Ця особливість наближає задачу до прецедентів, які у міжнародній практиці прийнято позначати терміном «ревіталізація спадщинного ландшафту» (heritage landscape revitalization). Серед таких прецедентів – парки на місцях колишніх індустріальних і виробничих ансамблів у Рурі (Emscher Park), де збережені технологічні об'єкти стали арт-інсталяціями і ландшафтними домінантами в оточенні нового паркового простору [13]. Ключова методологічна ознака таких проєктів – максимальне збереження існуючої структури (навіть у формі руїни) та мінімальне капітальне будівництво.

Принципово важливим теоретичним питанням є розмежування між «консервацією без використання» і «ревіталізацією через використання». Перший підхід, продиктований консерваційною доктриною, нерідко призводить до ізоляції пам'ятки від соціального контексту та її поступового занепаду. Другий підхід, якщо він є методологічно зваженим, забезпечує не лише збереження, а й відновлення суспільної значущості місця [14]. Для Замчища, яке нині фактично виведене з публічного освоєння, ревіталізація через рекреаційно-меморіальне використання є єдиним реалістичним шляхом до збереження культурного значення цього місця.

Для об'єктів, що мають інженерні обмеження використання (охоронні зони навколо водозабірних свердловин, газових комунікацій тощо), особливого значення набуває принцип «м'якого» благоустрою (soft landscaping), тобто переважання некапітальних і зворотних елементів облаштування над фундаментальним будівництвом. Цей принцип є основним при формуванні концепції для Замчища і детально обґрунтовується у Розділі IV цієї роботи.

1.4. Досвід ревіталізації історичних об'єктів в Україні та закордоном.

Аналіз сучасної практики ревіталізації дозволяє виокремити кілька репрезентативних прецедентів, що мають безпосереднє методологічне значення для даної роботи.

Серед зарубіжних прикладів насамперед заслуговує на увагу реконструкція парку Ландшафт Еміліанер (Landschaftspark Duisburg-Nord) у Рурській агломерації (Німеччина, 1991–2001, арх. Peter Latz). Колишній металургійний завод, зупинений у 1985 р., був перетворений на ландшафтний парк без знесення промислових споруд. Вибухові печі стали оглядовими майданчиками, цехи – сценічними майданчиками і скелодромами. Принциповою особливістю проекту є повна відсутність «прикраси» середовища – збережений характер місця став головним художнім ресурсом [13].

Іншим методологічно значущим прикладом є польський проект ревіталізації Музею Варшавського повстання (Польща, 2004), де сучасний архітектурний простір вбудовано у збережені залишки виробничої будівлі. Тут принципово важливим є спосіб поводження з місцем пам'яті: нова архітектура відіграє роль «тихого» фону для документальної та меморіальної функції [15].

У центральноєвропейській практиці особливий інтерес для даного дослідження становить досвід Угорщини зі збереження садибних комплексів (majorság/kastély) аналогічного австро-угорського типу. Роботи, зібрані в ресурсі Hungaricana (зокрема видання «Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei» за 1971–1972 рр.), свідчать про широку типологічну спільність між фільварковою організацією в Галичині та угорськими маєтками тієї ж доби: характерні схеми організації господарського двору (Gutshof), розміщення шпихлірів, вівчарень і кузень залишаються практично ідентичними [16].

Серед вітчизняних прецедентів заслуговує уваги ревіталізація Арт-простору «Арсенал» у Києві (реновація з 2010-х рр.), де монументальна цегляна будівля колишнього арсеналу отримала культурно-виставкову

функцію зі збереженням оригінальної архітектурної оболонки. Водночас специфіка Замчища суттєво відрізняється від цього кейсу: відсутність фізичної будівлі вимагає переходу від «адаптивного повторного використання» (adaptive reuse) до роботи з ландшафтним слідом.

На регіональному рівні корисним аналогом є проєктні пропозиції щодо ревіталізації замкових руїн у Галичині (Поморяни, Бережани, Старе Місто), опрацьовані у рамках науково-дослідних робіт кафедр архітектури Львівської політехніки [17]. Характерна для цих проєктів методологія «консолідації із доповненням» – стабілізація наявних залишків мурів і введення сучасних некапітальних елементів (покрівлі над руїнами, пандуси, оглядові майданчики) – може бути адаптована і для Замчища, зважаючи на суттєву різницю в характері збережених решток.

Висновки до розділу

Теоретичний аналіз, проведений у першому розділі, дозволяє констатувати такі основні положення. По-перше, ревіталізація втрачених або деградованих архітектурних об'єктів є самостійним науково-методологічним напрямом, що ґрунтується на принципах Венеціанської хартії, Нарської декларації та концепції «пам'яті місця». По-друге, для об'єктів з мінімальним або відсутнім матеріальним залишком найбільш адекватними є методи «слідової архітектури» та «читального відтворення», які передбачають позначення місця знищеної будівлі без її фізичного відтворення. По-третє, практика ревіталізації промислових і виробничих комплексів, включно з досвідом Рурського регіону та польськими меморіальними проєктами, надає операційні прецеденти, застосовні до фільваркового контексту Замчища. Ці теоретичні висновки утворюють методологічну основу для аналітичної та проєктної частин даної кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ II. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ТЕРИТОРІЇ ГОРИ ЗАМЧИЩЕ В СЕЛІ СТАРІ БОГОРОДЧАНИ

2.1. Історія та легенди території та маєтку.

Богородчани – містечко в Івано-Франківській області, розташоване в долині річки Бистриці Солотвинської. Поселення вперше згадується в документах XV ст. і упродовж наступних століть розвивалося як характерний для Галичини тип містечка з торговою функцією та змішаним конфесійним середовищем. Гора Замчище, розташована на північно-західній периферії поселення, отримала свою назву від середньовічного укріпленого об'єкта, зведеного, імовірно, у XIV–XV ст. для контролю над переправою і торговим шляхом долиною Бистриці [18].

Первісне призначення Замчища – оборонне – визначило його планувальну специфіку: об'єкт розміщено на піднесенні (відмітка поверхні близько 377 м н.р.м.), що забезпечувало широкий огляд долини. Аналіз ранніх картографічних матеріалів свідчить про те, що укріплення мало класичний для галицьких замків характер: регулярний план з'єднав кілька веж і куртин у єдиний оборонний периметр. З занепадом безпосередньої оборонної функції наприкінці XVII – протягом XVIII ст. замкові мури частково вийшли з активного використання, але не були знесені, а поступово інтегрувались у господарські споруди.

Найбільш значущою сторінкою в пізній історії Замчища є входження цих земель до складу маєтку графів Штадіон. Родина Stadion-Thannhausen – австрійська аристократична родина швабського походження – з'явилась у Галичині після 1772 р. як представники новоствореної австрійської адміністрації краю. Старобогородчанський маєток спочатку мав статус «добра кам'яральні» (Kameralherrschaft), тобто державної власності, якою управляла Придворна камера (Hofkammer). Перехід маєтку від казенного управління до приватної власності Штадіонів відбувся орієнтовно в другій чверті XIX ст. і підтверджується архівним описом чеського мандрівника Карела Владислава Запа: «Богородчани – з маєтностями ще недавно казенними, а нині належними до графа Штадіона» [19].

Граф Франц Карл Йозеф фон Штадіон (1806–1853), який обіймав посаду губернатора Галичини у 1847–1848 рр. та міністра внутрішніх справ Австрії у 1848–1849 рр., справив визначальний вплив на характер господарської діяльності маєтку. Документальне свідчення Запа – унікальне за своєю конкретністю: «Граф Штадіон поселив тут близько 300 чехів, мораван і сілезців, доручив їм спершу всі господарські посади, а потім місця в лісовому господарстві та на промислових підприємствах, так що нині у всіх маєтностях жоден місцевий не є ані лісничим, ані вівчарем, ані комірником» [19]. Це свідчення дозволяє встановити масштаб і характер виробничої організації маєтку: наявність вівчарні, лісничівки та промислових об'єктів у самій документальній формулі.

У міжвоєнний польський період (1918–1939) маєток перейшов до нащадків – польський земельний довідник фіксує запис: «Stadion hr. F. (1445 i Hniždki 439, Zamczysko 215)», де числа позначають площу земельних ділянок (у гектарах): 1445 га загального масиву, 439 га фільварку Гніздки та 215 га фільварку Замчище [20]. Ця формула підтверджує, що Замчище функціонувало як самостійна господарська одиниця в структурі великого поміщицького господарства аж до 1939 р.

Після встановлення радянської влади у вересні 1939 р. землі маєтку були конфісковані й включені до колгоспної системи. Фільваркова організація господарства була ліквідована, більшість споруд або зруйнована, або перетворена на сховища і неспеціалізовані сільськогосподарські об'єкти. Наступні десятиліття радянського управління та повоєнна розбудова остаточно позбавили Замчище первісної архітектурної субстанції.

2.2. Архівні матеріали та історичні джерела.

Ключовим методологічним підґрунтям для аналізу Замчища стало порівняльне дослідження картографічних матеріалів різних епох. У роботі опрацьовано три основних групи джерел: (1) ранні топографічні знімання

кінця XVIII – початку XIX ст. [28]. (Йозефінська карта або ранній Францисканський кадастр); (2) матеріали Другого військового обстеження Габсбурзької імперії (1861–1864) [29].; (3) матеріали Третього військового обстеження Габсбурзької імперії (1869–1887) [30]. Кожен з цих картографічних шарів надає самостійно значущу документальну інформацію.

На ранній топографічній карті (рис. 2.1) зафіксований подвійний топонім: «Zamczysko» та «Foliv.» (скорочення від Folwark) – поряд один з одним, що є прямим картографічним свідченням: фільварок як господарська одиниця офіційно зафіксований на місці Замчища вже наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Цей факт принципово важливий для встановлення хронологічної глибини об'єкта: трансформація замкового пагорбу у фільварк відбулась ще до передачі маєтку Штадіонам. Поряд із написами зафіксований символ «+» (хрест), який у тогочасній картографічній практиці позначав каплицю або придорожній хрест – елемент, характерний для будь-якого значного шляхетського маєтку.



Рис. 2.1. Фрагмент ранньої топографічної карти (кін. XVIII – поч. XIX ст.)

Карта Другого військового обстеження (рис. 2.2) є найбільш інформативною з точки зору господарської структури. На ній виразно читаються: позначення «М.Н.» (Meierhof – офіційний картографічний термін для фільваркового двору), висотна відмітка 195 м у зоні нижнього рівня двору, зелена зона пунктирного штрихування (= сад або фруктовий сад,

Obstgarten), а також топонім «Sadzawka» (= штучний ставок). Наявність ставка свідчить про розвинену водогосподарську складову маєтку: ставок при фільварку в Галичині типово виконував функцію рибного господарства та технічного водойму [21].



Рис. 2.2. Фрагмент карти Другого військового обстеження (1861–1864)

На картах Третього військового обстеження (рис. 2.3) фільварок отримав офіційну зливу назву «M.H.Zamczysko». На цьому знімку видно кілька характерних елементів: знак «H» – окремий Hof або будинок (ймовірно, будинок управляючого); знак «W» – Wirtshaus (заїзд) або Well (криниця); кілька темних прямокутних символів, що відповідно до австрійської картографічної конвенції позначають мурові (цегляні або кам'яні) будівлі; зелена зона – сад.



Рис. 2.3. Фрагмент карти Третього військового обстеження (1869–1887)

Додатковим підтвердженням існування та локалізації фільваркового комплексу є «Загальна карта Середньої Європи» 1940 р. видання (рис. 2.4) [31]. На ній у межах території Замчища позначено прямокутний символ, розташований у тому ж місці, де фільварок фіксується на попередніх картографічних матеріалах австрійського та міжвоєнного періодів. Важливим є те, що в легенді карти цей знак безпосередньо ідентифікується як фільварок або панський двір, що виключає випадковість трактування позначення.

Цей картографічний матеріал має особливу цінність, оскільки підтверджує безперервність функціонування або принаймні збереження просторової ідентичності фільваркового комплексу станом на 1940 рік. Таким чином, карта виступає додатковим доказом стабільності історичної локалізації об'єкта та узгоджується з даними попередніх військових обстежень і земельних джерел.

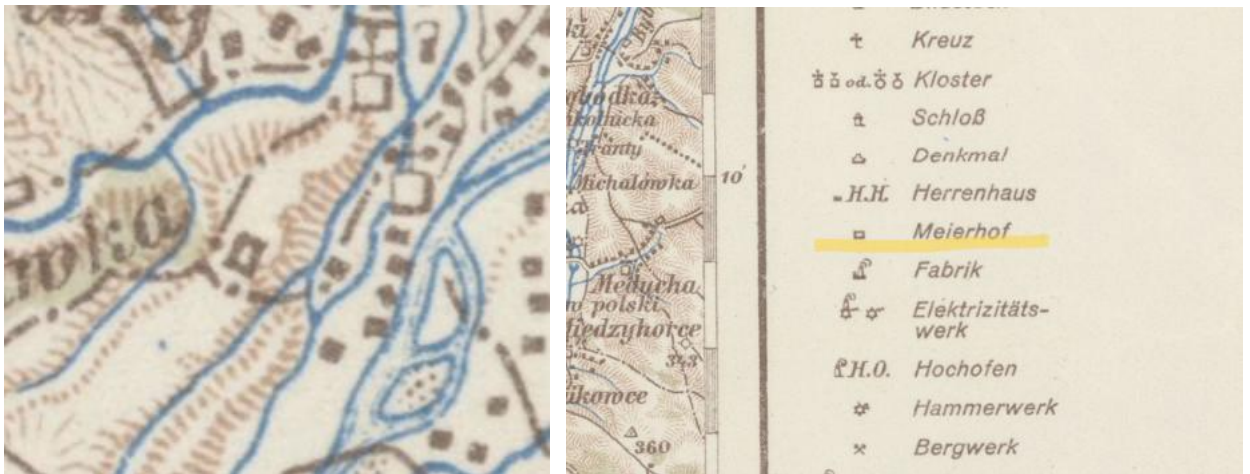


Рис. 2.4. Загальна карта Середньої Європи 1940 р. видання

Польський міжвоєнний земельний довідник – третя ключова група джерел. Запис «Stadion hr. F. (1445 i Hniżdki 439, Zamczysko 215)» [20] дозволяє встановити масштаб землеволодіння, підтвердити самостійний кадастровий статус фільварку Замчище і встановити його площу (215 га) – що відповідає великому, добре укомплектованому господарству за галицькими стандартами міжвоєнного часу.

Додатковим джерелом стали матеріали угорської цифрової бібліотеки Hungaricana, зокрема видання щорічника Угорського сільськогосподарського музею (Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei, 1971–72) та серія документаційних матеріалів відкритих архітектурних музеїв (скансенів). Ці публікації містять типологічний опис Meierhof і Gutshof – форм господарського двору мастку, ідентичних тим, що функціонували у Галичині в той самий австрійський і міжвоєнний період [16].

2.3. Аналіз сучасного стану території.

На момент проведення натурного обстеження для цілей цієї роботи територія гори Замчище перебуває в стані, що характеризується суперпозицією кількох різночасових чинників. Верхній майданчик пагорбу, де первісно розташовувались замкові мури, залишається фізично недоступним для публічного відвідування через встановлений охоронний режим, пов'язаний з наявністю водних свердловин і технічних об'єктів, пов'язаних з охолоджувальною системою підземного газового сховища. Ця обставина суттєво обмежує як наявний доступ, так і можливі сценарії майбутнього освоєння верхньої зони.

Схили і нижні рівні гори демонструють виражені ознаки «природної» ренатуралізації: рослинний покрив значно перетворив первісний рельєф, що ускладнює безпосереднє відчитання планувальних слідів. Водночас рельєф сам по собі зберігає просторові ознаки колишньої господарської організації: терасування схилів і окремі лінійні пониження, що можуть відповідати дорожньому або межовому сліду. Підніжжя гори, де картографічні джерела фіксують М.Н. (Meierhof), у сучасному стані є частково освоєною, частково занедбаною ділянкою без виразних архітектурних залишків.

Загальна структура ділянки може бути описана як триярусна по висоті: верхній ярус (пагорб і його підпірні схили, ~362–377 м н.р.м.) – недоступна охоронна зона; середній ярус (тераса колишнього М.Н., ~372 м) – зона потенційного громадського благоустрою; нижній ярус (підніжжя, ~340–355 м) – зона, де могла знаходитись «Sadzawka» і хутір Pochumku. Ця вертикальна структура зафіксована на картах і підтверджена натурним спостереженням.

Транспортна і пішохідна доступність ділянки є обмеженою: від основної вулиці Старих Богородчан до підніжжя гори веде ґрунтова дорога без твердого покриття, яка навесні та восени є непридатною для регулярного відвідування. Це суттєве планувальне обмеження, але водночас і точка для проєктного вирішення: формування нормативного пішохідного маршруту є одним із ключових завдань ревіталізаційної концепції.

Рослинний склад ділянки формується переважно другорядними деревними породами (акація, береза, осика) та чагарниковим підліском. Фруктовий сад, зафіксований на картах ХІХ ст., у сучасному стані або повністю відсутній, або представлений окремими здичавілими деревами. Саме ця ділянка є найбільш перспективною для відновлення з точки зору ревіталізаційної концепції: посадка плодкових дерев автентичних сортів не вимагає капітального будівництва і дозволяє відновити одну з найбільш символічно значущих просторових складових маєткового саду.

2.4. Визначення історико-культурної цінності.

Визначення цінності об'єкта є необхідним аналітичним кроком, що передуює будь-якому проектному рішенню у сфері охорони спадщини. Відповідно до методологічного апарату, прийнятого ICOMOS і закріпленого у Базельських принципах (2011), оцінка цінності спадщини охоплює такі виміри: історичну автентичність, інформативну значущість, культурний та меморіальний сенс, рекреаційно-туристичний потенціал [8].

Замчище у Старих Богородчанах демонструє виражені характеристики у кожному з цих вимірів. Щодо історичної значущості: об'єкт фіксує три самостійні і важливі для регіональної історії явища – середньовічне оборонне зодчество (замок), австрійський аграрний менеджмент у Галичині (фільваркова організація) та специфічний культурний феномен міграції центральноєвропейських фахівців у Галичину доби Штадіонів. Щодо інформативного потенціалу: порівняльний аналіз карт надає значний масив картографічної документації, що дозволяє з достатньою деталізацією відновити просторову логіку об'єкта.

Щодо культурного та меморіального сенсу: Замчище є одним з небагатьох об'єктів у Старих Богородчанах, де просторовий слід доби Австро-Угорської імперії залишається потенційно відчитуваним. В умовах, коли значна частина культурного ландшафту Галичини цього періоду

знищена або прихована, збереження і артикуляція таких слідів набуває значення, що виходить за межі локальної краєзнавчої цінності.

Рекреаційно-туристичний потенціал Замчища пов'язаний як з унікальністю самого об'єкта, так і з його розташуванням у структурі туристичних маршрутів, що пролягають через Старі Богородчани.

Включення Замчища в туристичний контекст долини Бистриці і Карпатського передгір'я дозволяє розглядати ревіталізований простір не ізольовано, а як елемент системи культурно-ландшафтних атракцій. Тут доречно послатись на досвід подібних ревіталізованих об'єктів Малопольщі та Підкарпаття, де відновлені фільваркові та замкові ансамблі стають важливими вузлами регіональних туристичних маршрутів [17].

Висновки до розділу.

Проведений у другому розділі аналіз дозволяє сформулювати такі ключові висновки. По-перше, Замчище у Богородчанах є багатошаровим культурним ландшафтом, який фіксує принаймні чотири хронологічних шари: середньовічний замок, фільварок австрійського кам'яного управління (до 1820-х рр.), фільварк Штадіонів (1820–1939) і радянська та пострадянська трансформація. По-друге, картографічні матеріали трьох різних знімів підтверджують наявність на ділянці Meierhof (М.Н.) з мурованими будівлями, садом і ставком, а також каплиці та хутору обслуговуючого персоналу. По-третє, сучасний стан ділянки характеризується майже повною відсутністю архітектурних залишків, але збереженням рельєфних і планувальних слідів. По-четверте, об'єкт має значну комплексну культурну цінність, яка обґрунтовує доцільність і необхідність розробки ревіталізаційної концепції.

РОЗДІЛ III. РОЗРОБКА МЕТОДІВ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА КОНЦЕПЦІЯ ТЕРИТОРІЇ

3.1. Формування методології ревіталізації та благоустрою території.

Методологія ревіталізації Замчища ґрунтується на трьох взаємопов'язаних принципах, обраних з урахуванням специфіки об'єкта. Перший – принцип мінімального і оборотного втручання (*minimal and reversible intervention*), відповідно до якого жоден запропонований елемент не повинен завдавати незворотних змін ані рельєфу, ані можливим підземним залишкам. Другий – принцип читабельності втраченого (*legibility of the lost*), що означає пріоритет маркування та символічної репрезентації зниклої забудови над її буквальним відтворенням. Третій – принцип ландшафтної інтеграції: нові елементи благоустрою мають органічно вписуватись у природне середовище, не порушуючи характеру місця.

Для реалізації цих принципів пропонується така послідовність дій. На першому етапі – підготовчому – виконується геодезична зйомка рельєфу і пошук можливих залишків фундаментів методами неруйнівної розвідки (ГПР-зондування). Результати цього дослідження стануть підставою для точного визначення місць розташування маркерів і точок благоустрою. На другому етапі – проектному – розробляється детальний проект благоустрою ділянки М.Н., маршрутної системи та елементів інформаційного оснащення. Третій етап – власне благоустрій – передбачає поетапне виконання некапітальних робіт: мощення, посадки, встановлення скляних маркерів і лавок.

Функціональна програма ревіталізованого простору охоплює такі складові: рекреаційна зона (алеї, лавки, відкриті галявини); меморіальна зона (скляні маркери, інформаційні стенди); освітній маршрут (пов'язана система QR-кодів, карти, підписи); ботанічна складова (відновлений плодовий сад); водний акцент (потенційне відновлення ставка або дзеркального об'єкта у

нижній зоні). Ці складові відповідають загальноприйнятим нормам проєктування рекреаційних просторів [22].

Принциповою рисою запропонованої функціональної програми є її «м'якість»: жоден із перелічених елементів не вимагає будівництва капітальних споруд з фундаментом. Такий підхід є не лише ідеологічно виправданим (мінімалізм втручання), але й практично обов'язковим з огляду на описані в розділі IV інженерні обмеження.

3.2. Концепція збереження історичних слідів та відтворення втраченого маєтку.

Центральним і найбільш концептуально значущим елементом проєктної пропозиції є система скляних маркерів – вертикальних прозорих панелей висотою ~1,8–2,0 м, встановлених на місцях або в безпосередній близькості до місць колишніх будівель фільваркового комплексу. На поверхню кожного маркера наносяться білі лінії контурів зниклої споруди: абрис стін, прорізи, характерні деталі – усе в масштабі, що дозволяє глядачеві, стоячи перед маркером, «накласти» побачений контур на ландшафтний фон. Такий підхід формує ефект «присутності» втраченого об'єкта без будь-якої матеріальної реконструкції.

Принцип скляного маркера ґрунтується на практиці, застосованій у ряді центральноєвропейських проєктів, де скляні або сталеві панелі з гравійованими контурами стали інструментом меморіалізації відсутніх будівель. Прикладами слугують пам'ятник зниклим синагогам Відня (Judenplatz, 2000), проєкт меморіалізації Брауншвейзького замку та ряд польських ревіталізаційних ініціатив у Вроцлаві [7]. Прозорість скла забезпечує збереження видових зв'язків, а мінімальна матеріальність конструкції не вступає в конкуренцію з природним середовищем.

Відповідно до результатів картографічного аналізу, проведеного у розділі II, пропонується розмістити маркери у таких точках: (1) місце шпихліра – головної будівлі фільваркового двору, яка традиційно

розташовувалась фасадом до центрального подвір'я; (2) місце стайні – вздовж периметра двору, на підвітряному боці відносно садової зони; (3) місце вівчарні – найбільшого і найпериферійнішого об'єкта тваринництва, підтвердженого архівно (посада «owczarz» у документі Запа); (4) місце кузні – окремий маркер з поясненням обов'язковості кузні при маєтку такого масштабу; (5) місце маєткової каплиці (позначеної хрестом на ранніх картах).

Кожен маркер супроводжується коротким написом українською та польською мовами з посиланням на архівне джерело. Колір тексту і ліній – білий на прозорому склі, що забезпечує видимість вдень і набуває ефекту «тіні» у вечірньому освітленні. Освітлення маркерів LED-стрічкою по периметру в нічний час формує специфічну меморіальну атмосферу.

Паралельно з маркерами пропонується система наземних маркувань: контури найбільших будівель (шпихлір, вівчарня) позначаються у мощенні природним каменем, що задає просторову рамку для колишніх будівель. Центральне подвір'я може бути оформлене брукуванням природним каменем в межах його приблизних розмірів, встановлених за картами. Ці «підлогові» маркери забезпечують просторово-масштабне відчуття, недосяжне виключно із скляних маркерів.

3.3. Інтеграція об'єкта в природне та історичне середовище

Просторова організація ревіталізованого комплексу будується навколо трьох осей, виявлених при картографічному аналізі. Перша – вертикальна вісь: від нижньої зони (ставок/Sadzawka) через середній рівень (М.Н./Meierhof) до верхнього пагорбу. Попри недоступність замкового ярусу, ця вісь зберігає своє композиційне значення: маршрут ведеться до підніжжя вежі або до поворотної точки на межі охоронної зони, звідки відкривається панорама долини.

Друга – горизонтальна вісь: в'їзна алея від брами (нижньої точки) до центрального подвір'я, яка відповідає одному з двох дорожніх шляхів,

зафіксованих на австрійських картах. Третя – поперечна вісь між господарськими і садово-рекреаційними зонами.

Алейна система пропонується з відновленням посадки листяних дерев автентичних для краю порід: найімовірніше, це липа дрібнолиста (*Tilia cordata*) або кінський каштан (*Aesculus hippocastanum*), традиційні для алей маєтків Галичини XIX ст. Відновлення алеї є тим елементом, який найпотужніше візуально відтворює просторовий характер місця: алея з двох рядів дерев формує захищений зелений тунель, що семантично і просторово маркує головний в'їзд на маєток.

Рекреаційна зона в межах колишнього садового партеру (*Obstgarten*, зафіксований зеленою зоною на обох австрійських картах) отримує функцію тихого відпочинку: розставлені лавки, посаджені плодові дерева місцевих сортів, невелика ботанічна табличка з описом кожного дерева. Цей елемент є і рекреаційним, і освітнім, і меморіальним одночасно: плодовий сад як буквальный аналог маєткового «*Obstgarten*» є однією з найбільш безпосередніх форм матеріальної тяглості.

Нижня рекреаційна зона, де колись знаходилась «*Sadzawka*», отримує водний акцент у вигляді невеликого ставку. Технічна можливість збереження та благоустрою існуючого ставку залежить від актуальних гідрологічних умов ділянки, які мають бути додатково досліджені на стадії робочого проектування. Оскільки ставок зберігся на території до сьогодні, проектом передбачається його впорядкування, очищення та інтеграція у загальну структуру ревіталізованого середовища як важливого природного та композиційного елемента території.

Інформаційне оснащення всієї ділянки будується за принципом поступового «занурення» відвідувача в контекст: від загального стенду на вхідному вузлі (загальна карта комплексу, хронологія, портрет графа Штадіона) до деталізованих маркерів окремих споруд. Відповідно до сучасних стандартів публічної навігації, усі написи дублюються QR-кодом,

що відкриває розширений цифровий матеріал: скановані архівні документи, картографічні нашарування, фотоматеріали.

Висновки до розділу.

Розроблена в третьому розділі концепція ревіталізації ґрунтується на трьох принципах: мінімальне втручання, читабельне відтворення і ландшафтна інтеграція. Центральним архітектурним елементом є система скляних маркерів з нанесеними контурами зниклих будівель, доповнена наземними маркуваннями, відновленою алеєю і плодовим садом. Функціональна програма включає рекреаційну, меморіальну, освітню і ботанічну складові. Запропонована концепція дозволяє трансформувати занедбану ділянку у повноцінний громадсько-рекреаційний простір із виразно артикульованою культурною ідентичністю без будь-якої псевдоісторичної реконструкції.

РОЗДІЛ IV. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ОХОРОННІ АСПЕКТИ

4.1. Обмеження доступу та режим використання території.

Проектна концепція для Замчища розроблялась з урахуванням суттєвих інженерних і правових обмежень, що накладаються на частину ділянки через наявність технічної інфраструктури, пов'язаної з охолоджувальною системою підземного газового сховища. На ділянці розміщені водозабірні свердловини, навколо яких чинне законодавство України встановлює пояси санітарної охорони відповідно до ДБН В.2.5-74:2013 «Водопостачання. Зовнішні мережі та споруди» та ДСП 400-113 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів» [23].

Санітарна охоронна зона I поясу навколо водозабірної споруди складає, як правило, не менше 30–50 м. У середині цієї зони капітальне будівництво, земляні роботи та тривале перебування сторонніх осіб є неприпустимими. Зона II поясу санітарної охорони (зазвичай до 200 м) встановлює обмеження щодо видів господарської діяльності, але не забороняє рекреаційного використання за умови відсутності капітальних об'єктів [23].

Аналіз розташування свердловин відносно картографічно встановлених зон фільваркового комплексу свідчить про те, що частина свердловин розташована переважно у верхній (замковій) зоні Замчища. Оскільки верхня зона вже виключена з проектної концепції з причини обмеженого доступу, інженерні обмеження де-факто збігаються з просторовим рішенням: концепція ревіталізації охоплює виключно середній і нижній рівні ділянки, де режим використання є менш обмеженим.

Водночас важливо зазначити, що ситуація на ділянці є динамічною: частина свердловин може бути виведена з активної експлуатації або відключена у міру зміни технологічного режиму підземного сховища. У разі відключення свердловин з відповідним оформленням у встановленому порядку санітарні обмеження стосовно цих об'єктів знімаються, що відкриває перспективу поступового розширення доступної для благоустрою зони.

Проектна концепція закладає цю можливість: розроблена схема є розширюваною і допускає включення верхньої зони в рекреаційний маршрут на другому етапі.

Відповідно до принципу мінімального втручання, усі елементи благоустрою, передбачені концепцією, є некапітальними і не вимагають виконання земляних робіт глибиною понад 30 см. Мощення подвір'я виконується на підготованій основі без заглиблення. Лавки встановлюються на розкладних або наземних опорах. Скляні маркери кріпляться на легких металевих підставках анкерного або ваговий типу.

4.2. Перспективи подальших досліджень

Дана кваліфікаційна робота є першим систематичним дослідженням Замчища у Старих Богородчанах як цілісного архітектурного та культурного об'єкта. Разом із тим у зв'язку з обмеженим обсягом і часовими рамками бакалаврської роботи цілий ряд питань залишається поза межами проведеного аналізу і вимагає подальшого опрацювання.

По-перше, необхідне повноцінне археологічне та геофізичне дослідження ділянки М.Н. методами неруйнівної розвідки. ГПР-зондування (Ground Penetrating Radar) дозволить виявити підземні залишки фундаментів і скоригувати місця розташування маркерів відповідно до реальної геометрії знищеної забудови. Це дослідження може бути виконане в рамках наступного дослідницького проекту у співпраці з кафедрами археології або геофізики.

По-друге, опрацювання фондів Центрального державного історичного архіву України у Львові (ЦДАЛ) та Австрійського державного архіву у Відні (Österreichisches Staatsarchiv) може суттєво доповнити картину маєткового господарства Штадіонів: там зберігаються документи щодо управління кам'яральними маєтностями Галичини, а також родинний архів Штадіонів [24].

По-третє, перспективним напрямом є компаративне дослідження аналогічних фільваркових комплексів, що збереглися (хоча б частково) в

Галичині та суміжних регіонах: Поморяни, Золочів, Журів, Коропець. Систематичне порівняння дозволить вибудувати типологічну базу для реконструкції можливого вигляду Замчища з більшою точністю.

4.3. Можливі ризики під час роботи та способи їх уникнення

При реалізації ревіталізаційної концепції слід враховувати декілька категорій ризиків, пов'язаних як з фізичним станом ділянки, так і з організаційними та соціальними чинниками.

Перша категорія – ризики, пов'язані з інженерними обмеженнями. Неточне визначення меж охоронних зон навколо свердловин може призвести до порушення санітарних вимог у процесі виконання будівельних робіт. Для уникнення цього ризику перед початком будь-яких робіт необхідно отримати актуальну технічну документацію на свердловини у балансоутримувача та виконати геодезичне нанесення охоронних зон на топографічну основу проєкту.

Друга категорія – ризики пошкодження можливих підземних археологічних залишків. При виконанні земляних робіт, навіть незначних, є ймовірність виявлення фундаментів або артефактів фільваркового комплексу. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» (стаття 34), у разі виявлення культурних цінностей при будівельних або земляних роботах підрядник зобов'язаний призупинити роботи і повідомити уповноважений орган охорони культурної спадщини [25]. Цей ризик є водночас і потенційно позитивним: виявлення залишків суттєво збагатить наукову цінність об'єкта.

Третя категорія – ризики, пов'язані з вандалізмом та неналежним використанням. Відкриті публічні простори, особливо нові, часто стають об'єктами вандалізму. Для скляних маркерів, що є концептуально центральним елементом пропонованого рішення, ризик механічного пошкодження є реальним. Мінімізація цього ризику досягається вибором матеріалу маркерів: загартоване ламіноване скло (наприклад, «триплекс») є

стійким до механічного удару і при руйнуванні не утворює гострих уламків. Встановлення зовнішнього освітлення із датчиком руху та, при необхідності, камер спостереження також є доречним заходом безпеки.

Четверта категорія – соціально-організаційні ризики. Відсутність офіційного балансоутримувача, відповідального за утримання та експлуатацію благоустроеного простору, є типовою проблемою в українській практиці ревіталізації і може призвести до поступової деградації об'єкта після завершення першого циклу робіт. Вирішення цього ризику вимагає інституційної відповіді: включення об'єкта до комунального реєстру парків або рекреаційних зон міської ради з відповідним фінансуванням поточного утримання.

Висновки до розділу

Аналіз організаційних та охоронних аспектів підтверджує, що реалізація ревіталізаційної концепції для Замчища є технічно і юридично можливою за умови дотримання низки обов'язкових вимог. Зокрема: (1) отримання актуальної інженерної документації на свердловини і встановлення точних меж охоронних зон; (2) виконання попередньої геофізичної розвідки перед будь-якими земляними роботами; (3) вибір матеріалів і конструктивних рішень, що виключають капітальне будівництво; (4) забезпечення інституційного механізму поточного утримання об'єкта після завершення благоустрою. Перспективи подальших досліджень пов'язані насамперед з архівним пошуком і археологічним зондуванням, які зможуть суттєво збагатити доказову базу для точнішої просторової реконструкції комплексу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена розробці методів ревіталізації втрачених історичних об'єктів та збереженню руїн на прикладі фільваркового комплексу на горі Замчище у с. Старі Богородчани Івано-Франківської області. Проведене дослідження є комплексним і поєднує теоретичний, аналітичний та проєктний блоки, кожен з яких послідовно наближав до головної мети – формулювання обґрунтованої концепції ревіталізації конкретної території з виразним культурно-спадщинним потенціалом. Нижче систематизовано основні результати, здобуті в кожному розділі роботи, та сформульовано узагальнені підсумки.

Щодо теоретичного блоку (Розділ I)

Перший розділ роботи встановив теоретико-методологічне підґрунтя, без якого будь-яке проєктне рішення для об'єктів спадщини ризикує залишитися необґрунтованим або суперечити міжнародним стандартам охорони. Аналіз ключових документів – Венеціанської хартії (1964), Нарської декларації про автентичність (1994), Буррської хартії ICOMOS – засвідчив принципову еволюцію в розумінні автентичності: від суто матеріальної субстанції до ширшого комплексу просторових, меморіальних і функціональних значень. Ця еволюція концептуально виправдовує роботу з місцями, де фізична тканина знищена, але «дух місця» (*genius loci* за Норбергом-Шульцем) залишається відчитуваним у рельєфі, топоніміці та колективній пам'яті.

Виокремлено і детально охарактеризовано три підходи до роботи з руїнами та відсутньою забудовою: консерваційний, мінімального доповнення та контрастного доповнення. Для Замчища, де фізичні залишки практично відсутні, найбільш відповідним визнано метод «читального відтворення» – позначення місця зниклого об'єкта через сучасний знак-замінник без будь-яких претензій на відтворення автентичної матерії. Цей вибір

принципово відмежовує концепцію від псевдоісторичної реконструкції, яка суперечить і міжнародним доктринам охорони, і сучасній архітектурній етиці.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних прецедентів ревіталізації – від Landschaftspark Duisburg-Nord у Рурській агломерації до польських меморіальних об'єктів – дозволив виявити спільний знаменник успішних проєктів: збереження просторового характеру місця, відмова від «прикраси», введення нового шару сенсу без знищення попереднього. Порівняльний розгляд угорської практики збереження садибних комплексів (kastély) на матеріалах Hungaricana підтвердив типологічну спорідненість між угорськими маєтками австро-угорської доби та галицькими фільварками, що дозволяє поширювати методологічні висновки угорських дослідників на галицький контекст.

Загалом теоретичний аналіз сформував чітку методологічну рамку: мінімальне і оборотне втручання, читабельність втраченого, ландшафтна інтеграція – три принципи, що стали операційним ядром усього подальшого дослідження.

Щодо аналітичного блоку (Розділ II)

Другий розділ є центральним з точки зору наукового внеску роботи, оскільки саме тут зосереджено оригінальний дослідницький матеріал – результати систематичного вивчення архівних і картографічних джерел, більшість яких раніше не вводилася в науковий обіг у контексті Замчища.

Хронологічний аналіз свідчить про те, що гора Замчище є багат шаровим культурним ландшафтом принаймні з чотирма виразними стратиграфічними шарами. Найдавніший шар – середньовічний оборонний замок, імовірно XIV–XV ст., розташований на пагорбі з відміткою ~377 м н.р.м. для забезпечення візуального контролю над долиною Бистриці. Другий шар формується у XVIII – на початку XIX ст. під час австрійського кам'яного управління: саме тоді замок поступово трансформується у господарський осередок, і ця трансформація вперше зафіксована

картографічно – у вигляді подвійного топоніму «Zamczysko + Foliv.» на ранній австрійській карті. Третій шар – доба Штадіонів (орієнтовно 1820-ті – 1939 рр.) – є найповніше задокументованим і найбільш значущим для проєктної частини роботи. Четвертий шар – радянська і пострадянська трансформація – характеризується деструктивним впливом на архітектурну субстанцію та поступовою ренатуралізацією ділянки.

Ключовим результатом картографічного аналізу є реконструкція просторової структури фільваркового комплексу М.Н. Zamczysko у період найвищого розвитку – приблизно 1870–1920 рр. На підставі зіставлення трьох картографічних шарів і архівних джерел встановлено трирівневу вертикальну організацію комплексу: верхній ярус (замковий пагорб) – символічна і сакральна зона з маєтковою каплицею (зафіксована знаком «+» на ранній карті); середній ярус (тераса М.Н., ~372 м) – виробничо-адміністративна зона з мурованими господарськими будівлями; нижній ярус – рекреаційно-природна зона зі ставком («Sadzawka», зафіксована на карті 1861–64 рр.) та хутором обслуговуючого персоналу (Pochumky).

Окремо слід акцентувати унікальність соціально-культурного аспекту маєтку Штадіонів. Свідчення чеського мандрівника Карела Владислава Запа про переселення ~300 чехів, мораван і сілезців як фахових господарських спеціалістів є документально підтвердженим фактом, що виокремлює Богородчанський маєток серед подібних об'єктів Галичини. Це переселення мало архітектурні наслідки: богемські та моравські будівельники середини ХІХ ст. були носіями специфічних центральноєвропейських будівельних традицій і технологій, що могло позначитись на конструктивному і стилістичному характері споруд фільварку. Одночасно цей факт є вагомим підґрунтям для меморіальної складової ревіталізаційної концепції – вшанування пам'яті будівничих, чия присутність суттєво вплинула на культурне середовище Богородчан.

Оцінка сучасного стану ділянки показала, що від фільваркового комплексу не збереглася жодна архітектурна споруда в придатному для

фіксації стані. Разом із тим рельєф зберіг своє формотворче значення: терасування схилів, лінійні пониження від колишніх доріг і межових ліній, загальна просторова ієрархія трьох рівнів – усі ці сліди є реальним матеріалом для ревіталізаційного проєктування. Визначення культурної цінності об'єкта за методологією ICOMOS підтвердило його значущість у чотирьох вимірах: історичному, інформативному, меморіальному та рекреаційно-туристичному.

Щодо проєктно-концептуального блоку (Розділ III)

Третій розділ перевів результати теоретичного і аналітичного блоків у площину конкретних архітектурно-ландшафтних рішень. Методологія ревіталізації для Замчища була сформована як послідовна операціоналізація трьох принципів, виявлених у теоретичному блоці.

Принцип мінімального і оборотного втручання реалізується через відмову від будь-якого капітального будівництва з фундаментом. Усі запропоновані елементи – скляні маркери, мощення подвір'я, посадки, лавки – є некапітальними і можуть бути демонтовані без незворотного впливу на підземний культурний шар і природне середовище ділянки. Ця вимога є одночасно ідеологічною і практичною: вона унеможлиблює пошкодження можливих підземних залишків фундаментів і знімає питання про обсяг дозвільної документації на будівельні роботи.

Принцип читабельності втраченого знайшов своє найбільш виразне матеріальне втілення у системі скляних вертикальних маркерів. Висота ~1,8–2,0 м обрана не випадково: вона відповідає рості людини, що дозволяє глядачеві, стоячи перед маркером, буквально «бачити» нанесений контур зниклої будівлі на рівні очей і ментально проєктувати його на навколишній ландшафт. Білі лінії контурів на прозорому загартованому склі («триплекс») формують ефект присутності відсутнього – один із найпотужніших прийомів сучасної меморіальної архітектури, що застосовується від Берліна до Кракова. Паралельно «підлогові» маркування у мощенні природним каменем

здають просторову рамку колишніх споруд у горизонтальній площині, доповнюючи вертикальні скляні панелі і формуючи повноцінний просторовий образ втраченого.

Принцип ландшафтної інтеграції визначив характер озеленення і алейної системи. Відновлення в'їзної алеї з листяних порід, автентичних для Галичини ХІХ ст. (липа дрібнолиста або кінський каштан), є водночас реконструкцією просторового каркасу і рекреаційним елементом. Відновлений плодовий сад (Obstgarten) на місці, зафіксованому на австрійських картах, є унікальним прикладом «живої реконструкції»: посаджені дерева є реальними нащадками тих культур, що росли тут у ХІХ ст., і це наближає їх до матеріального зв'язку з минулим більше, ніж будь-який стенд чи маркер. Нижня зона з потенційним водним акцентом на місці ставка «Sadzawka» завершує ландшафтну композицію і надає їй природного центру тяжіння.

Інформаційно-навігаційна система, розроблена за принципом поступового «занурення», забезпечує відвідувачам різних рівнів зацікавленості адекватний обсяг контексту: від узагальненого вхідного стенду до деталізованих маркерів окремих споруд і QR-кодів із доступом до архівних матеріалів. Така структура відповідає сучасним стандартам туристичної навігації і дозволяє інтегрувати об'єкт у цифровий культурний простір без надмірного «зашумлення» фізичного середовища.

Щодо організаційно-охоронного блоку (Розділ ІV)

Четвертий розділ вирішив питання, без якого будь-яка ревіталізаційна концепція залишається теоретичною вправою: чи є запропоновані рішення реалістичними з точки зору правових, технічних і організаційних обмежень конкретної ділянки?

Аналіз інженерної ситуації – наявність водозабірних свердловин і охолоджувальної системи підземного газового сховища – показав, що встановлені санітарні зони охорони де-факто співпадають із вже недоступною

верхньою зоною ділянки. Середній і нижній рівні, на яких зосереджена уся проєктна пропозиція, потрапляють максимально в зону II санітарної охорони, де некапітальний благоустрій є допустимим відповідно до ДБН В.2.5-74:2013. Таким чином, технічні обмеження і проєктна концепція виявились взаємоузгодженими, а не суперечливими. Цей результат є важливим практичним досягненням роботи: він демонструє, що ревіталізація Замчища є не лише культурно бажаною, але й технічно здійсненою в межах чинного нормативного поля.

Перспективи подальших досліджень, окреслені у підрозділі 4.2, формують дослідницький порядок денний для наступних етапів роботи з об'єктом: геофізичне зондування ділянки М.Н., архівний пошук у ЦДІАЛ та Österreichisches Staatsarchiv, компаративне дослідження аналогічних фільваркових комплексів Галичини. Кожен з цих напрямів здатний суттєво збагатити доказову базу і підвищити точність просторової реконструкції.

Аналіз ризиків (підрозділ 4.3) охопив чотири категорії: інженерні, археологічні, вандалізм і соціально-організаційні. Для кожної категорії запропоновано конкретні превентивні заходи – від вибору матеріалу маркерів (загартоване ламіноване скло) до інституційного закріплення балансоутримувача ревіталізованого простору. Особливо важливим є акцент на ризику «виявлення» під час земляних робіт: відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», знайдені залишки стають підставою для розширення охоронного статусу об'єкта, що перетворює цей ризик на потенційну можливість.

Узагальнені підсумки виконаної роботи

Підсумовуючи результати всіх чотирьох розділів, можна сформулювати такі ключові висновки.

По-перше, дослідження підтвердило гіпотезу про те, що Замчище у Богородчанах є значущим культурним ландшафтом, а не просто занедбаною ділянкою. Трьохшарова картографічна документація, архівні записи і

свідчення Карела Запа утворюють надійну доказову базу, яка робить неможливим зведення цієї території до «пустиря». Вона є носієм культурного змісту, який потребує публічної артикуляції та охорони.

По-друге, методологічна рамка, сформована в теоретичному блоці, виявилася практично застосовною і внутрішньо несуперечливою. Принципи мінімального втручання, читабельності і ландшафтної інтеграції дозволили розробити концепцію, яка відповідає водночас міжнародним стандартам охорони спадщини, чинному українському законодавству та локальним інженерним обмеженням. Це свідчить про евристичну цінність обраної методологічної рамки для подібних завдань у більш широкому галицькому контексті.

По-третє, розроблена концепція ревіталізації є поетапною та масштабованою. Перший етап передбачає відновлення алеї, встановлення скляних маркерів і мощення центрального подвір'я, що вже дозволяє змінити сприйняття території та активізувати її використання. Наступні етапи — відновлення плодового саду, водного акценту та розширення маршруту — можуть реалізовуватись поступово, залежно від наявності ресурсів і технічних умов. Такий підхід є важливим для об'єктів культурної спадщини в умовах обмеженого фінансування.

По-четверте, дана кваліфікаційна робота, хоча й виконана на рівні бакалаврської підготовки, має потенціал для переростання у повноцінний містобудівний проєкт. Концепція визначає просторові пріоритети, встановлює функціональну програму і задає естетичні принципи – тобто забезпечує саме той рівень деталізації, який є необхідним і достатнім для старту публічного обговорення і залучення зацікавлених сторін: міської ради, краєзнавчих організацій, потенційних інвесторів і грантових програм.

По-п'яте, апробований у роботі методологічний підхід може бути застосований до інших фільваркових комплексів Галичини, де архітектурна субстанція втрачена, але збереглися рельєф, просторові осі та картографічні матеріали. Запропонований алгоритм дослідження — картографічний аналіз,

архівне опрацювання, натурне обстеження та розробка концепції ревіталізації — є відтворюваним і може слугувати методичною основою для роботи з подібними об'єктами культурної спадщини.

Підсумкові положення

Дана кваліфікаційна робота демонструє можливість ревіталізації втраченого фільваркового комплексу на горі Замчище у Старих Богородчанах на концептуальному рівні. Доведено, що навіть за відсутності архітектурної субстанції культурний ландшафт, підкріплений картографічними та архівними матеріалами, може стати основою для формування значущого публічного простору.

Запропонована архітектурно-ландшафтна концепція є делікатною, науково обґрунтованою та практично здійсненою. Її метою є не буквальне відтворення втраченого об'єкта, а збереження та актуалізація історичної пам'яті місця через сучасні засоби архітектурної та ландшафтної інтерпретації.

Виконані завдання кваліфікаційної роботи відповідають поставленій меті. Теоретичні, аналітичні та проєктні результати формують цілісну структуру, спрямовану на практичне вирішення проблеми ревіталізації території культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вечерський В.В. Спадщина містобудування України. Київ: НДІТІАМ, 2003. 560 с.
2. Венеціанська хартія. Міжнародна хартія з охорони та реставрації пам'яток і визначних місць. Венеція: ICOMOS, 1964. URL: <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Norberg-Schulz C. Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. New York: Rizzoli, 1980. 213 p.
4. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations. 1989. № 26. P. 7–24.
5. Nara Document on Authenticity / ICOMOS. Nara: ICOMOS, 1994. URL: <https://www.icomos.org/> (дата звернення: 10.04.2026).
6. Ginzburg S., Hartmann S. Ruins: Documents of Modern Times. Berlin: Jovis, 2010. 192 p.
7. Haspel J. Authenticity and Conservation: New Practices for the Use of the Venice Charter in Berlin. Journal of Architectural Conservation. 2007. Vol. 13, No 2. P. 7–23.
8. ICOMOS. The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance. Burra: ICOMOS Australia, 1999. 24 p.
9. Labadi S. UNESCO, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value. Plymouth: AltaMira Press, 2013. 190 p.
10. Бевз М.В. Методи дослідження та реставрації архітектурної спадщини. Львів: Видавництво Львівської Політехніки, 2016. 312 с.
11. Ashworth G.J., Tunbridge J.E. The Tourist-Historic City. London: Belhaven Press, 1990. 286 p.
12. Містобудівний кадастр: аналіз деградованих промислових територій та перспективи їх ревіталізації / за ред. В.Т. Семенова. Харків: ХНАМГ, 2009. 144 с.
13. Latz P. The Idea of Making Time Visible. Topos. 2001. No 37. P. 10–20.

14. Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1999. 354 p.
15. Muzeum Powstania Warszawskiego. Dokumentacja projektowa / oprac. M. Budzyński. Warszawa, 2004. 96 s.
16. Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1971–1972. Budapest: Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 1972. 320 old. URL: https://library.hungaricana.hu/en/view/ORSZ_MEZO_MMMk_06_1971_72/ (дата звернення: 15.03.2026).
17. Прибега Л.В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурної спадщини України: методологічний аспект. Київ: Мистецтво, 2009. 304 с.
18. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / red. B. Chlebowski. Warszawa, 1880. T. 1. S. 290–291.
19. Zap K.V. Podróż po Galicji w 1844 roku. Nowy Kurier Galicyjski. 2024. URL: <https://kuriergalicyjski.com> (дата звернення: 20.03.2026).
20. Księga Adresowa Polski (wraz z W.M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa. Warszawa: Towarzystwo Reklamy, 1930. S. 1024.
21. Rąkowski G. Folwarki galicyjskie. Zarys historii i kultury. Przemysł: Południowo-Wschodni Instytut Naukowy, 2003. 240 s.
22. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування та забудова територій. Харків: Мінрегіонбуд, 2019. 168 с.
23. ДБН В.2.5-74:2013. Водопостачання. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування. Київ: Мінрегіонбуд, 2013. 98 с.
24. Österreichisches Staatsarchiv. Hofkammerarchiv. Kameralherrschaft Galizien. Wien: ÖStA, ФНКА. Фонди 18–19 ст.
25. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 р. № 1805-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. Ст. 333.
26. Skanzen füzetek: Felső-Tiszavidék, Nemet szekció. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 1987. 96 old. URL:

https://library.hungaricana.hu/en/view/ORSZ_SKAN_Sk_1987_FelsoTiszavidek_Nemet/ (дата звернення: 18.03.2026).

27. Чернець В. Замки та мури Галичини. Архітектурна спадщина. Київ: Грані-Т, 2011. 248 с.

28. Карта австрійська 750 метровка квадрат 4473. URL: <https://freemap.com.ua/karty-ukrainy/karty-avstrijskoj-monarxii-750-metrovki/karta-avstrijskaya-750-metrovka-kvadrat-4473/> (дата звернення: 7.10.2025)

29. Галичина та Буковина (1861–1864) – Друге військове обстеження Габсбурзької імперії. URL: <https://maps.arcantum.com/en/map/secondsurvey-galicia/?layers=11> (дата звернення: 7.10.2025)

30. Габсбурзька імперія (1869-1887) - Третє військове обстеження. URL: <https://maps.arcantum.com/en/map/thirdsurvey75000/?layers=43> (дата звернення: 7.10.2025)

31. Загальна карта Середньої Європи. URL: <https://searchworks.stanford.edu/view/2492316> (дата звернення: 20.10.2025)

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А
Картографічні матеріали

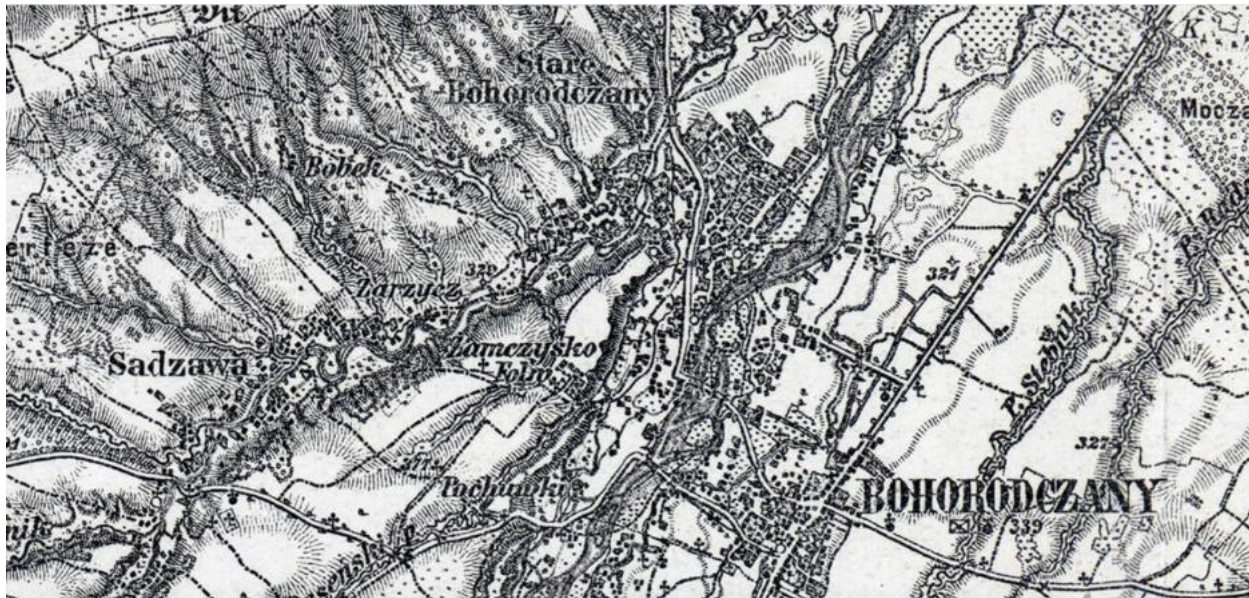


Рис. А.1. Карта ранньоавстрійського знімання (кін. XVIII – поч. XIX ст.) з фіксацією назви «Zamczysko + Foliv.» і хрестом (+) поряд з об'єктом.

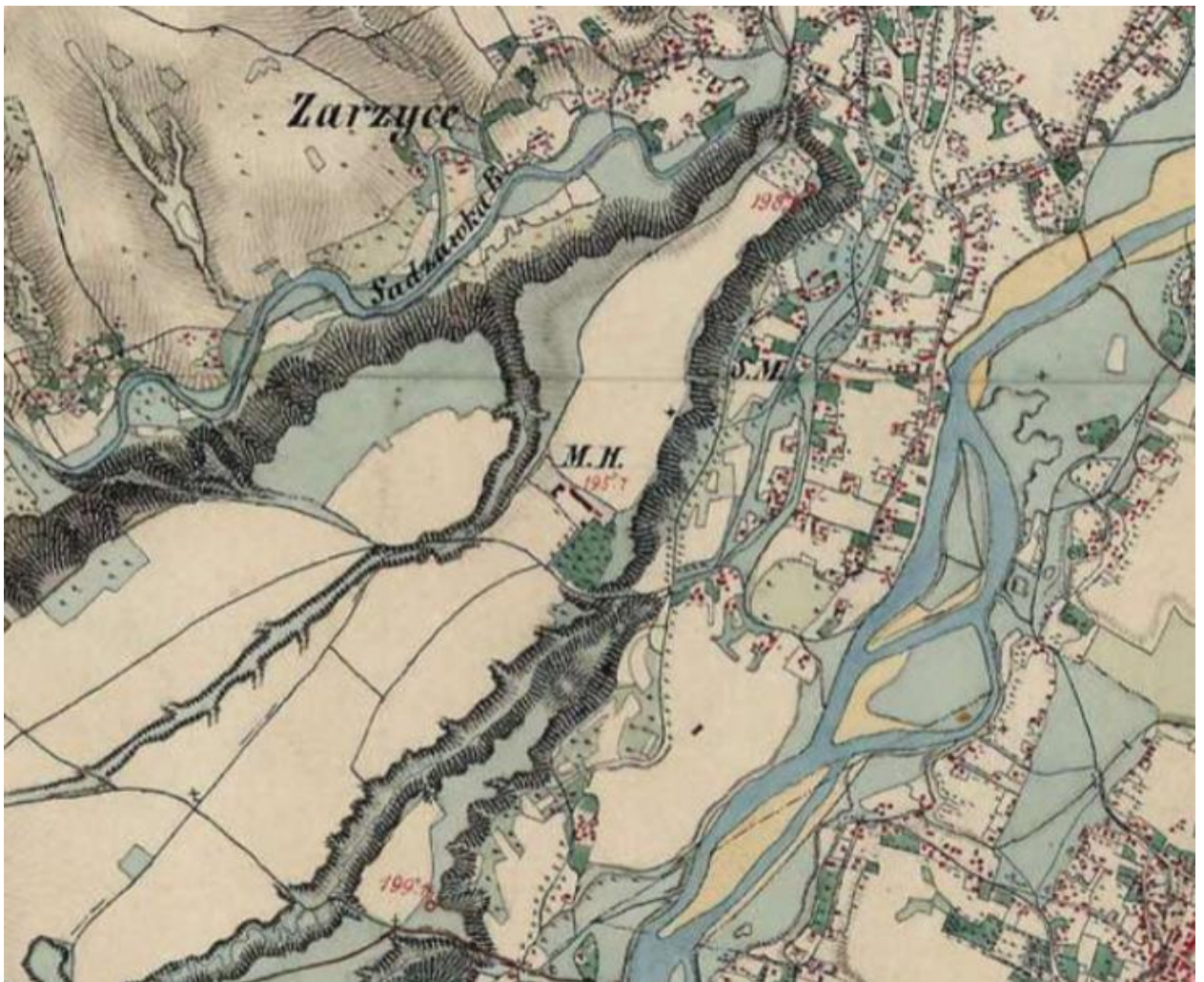


Рис. А.2. Карта Другого військового обстеження Габсбурзької імперії (1861–1864) з позначенням «М.Н.» (Meierhof), ставком «Sadzawka» і зеленою зоною саду.



Рис. А.3. Карта Третього військового обстеження Габсбурзької імперії (1869–1887) з назвою «М.Н.Zamczysko», символами «Н», «W» і мурованими будівлями.



Рис. А.4. Загальна карта Середньої Європи 1940 р. видання

ДОДАТОК Б

Схеми аналізу

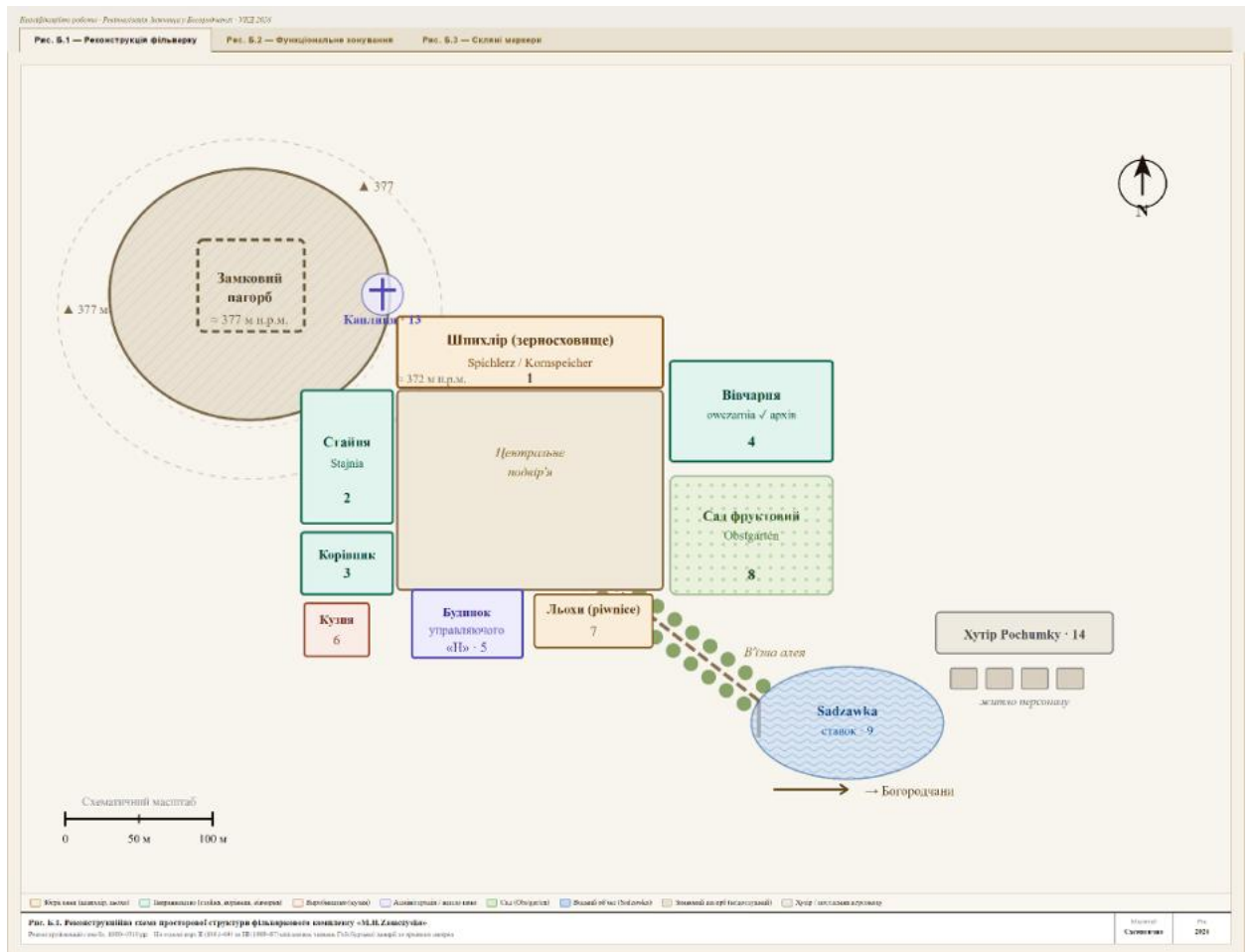


Рис. Б.1. Реконструкційна схема просторової структури фільваркового комплексу Замчище (стан бл. 1880–1940 рр.) на основі картографічних даних.

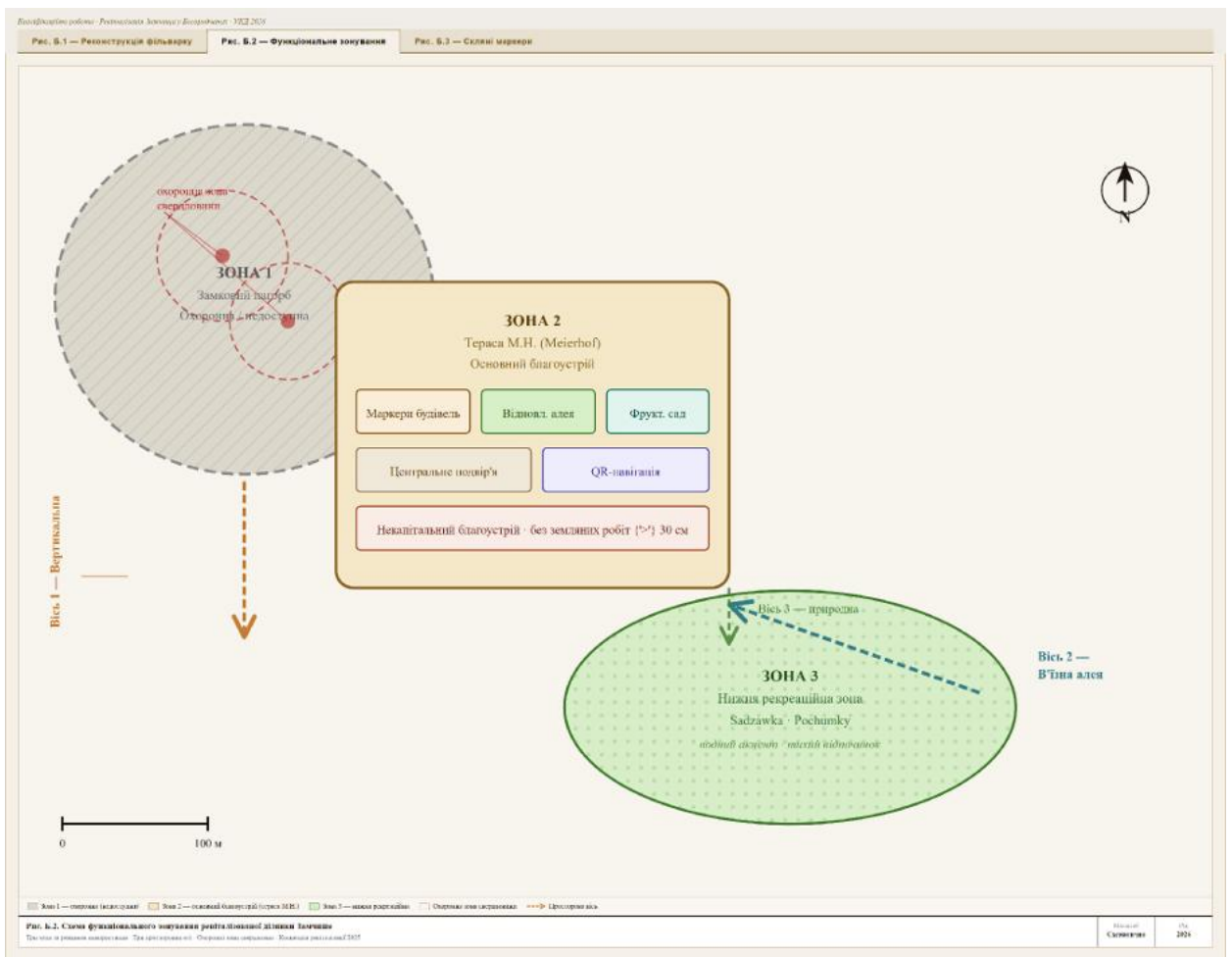


Рис. Б.2. Схема функціонального зонування ревіталізованої ділянки з позначенням трьох просторових осей і зон некапітального благоустрою.

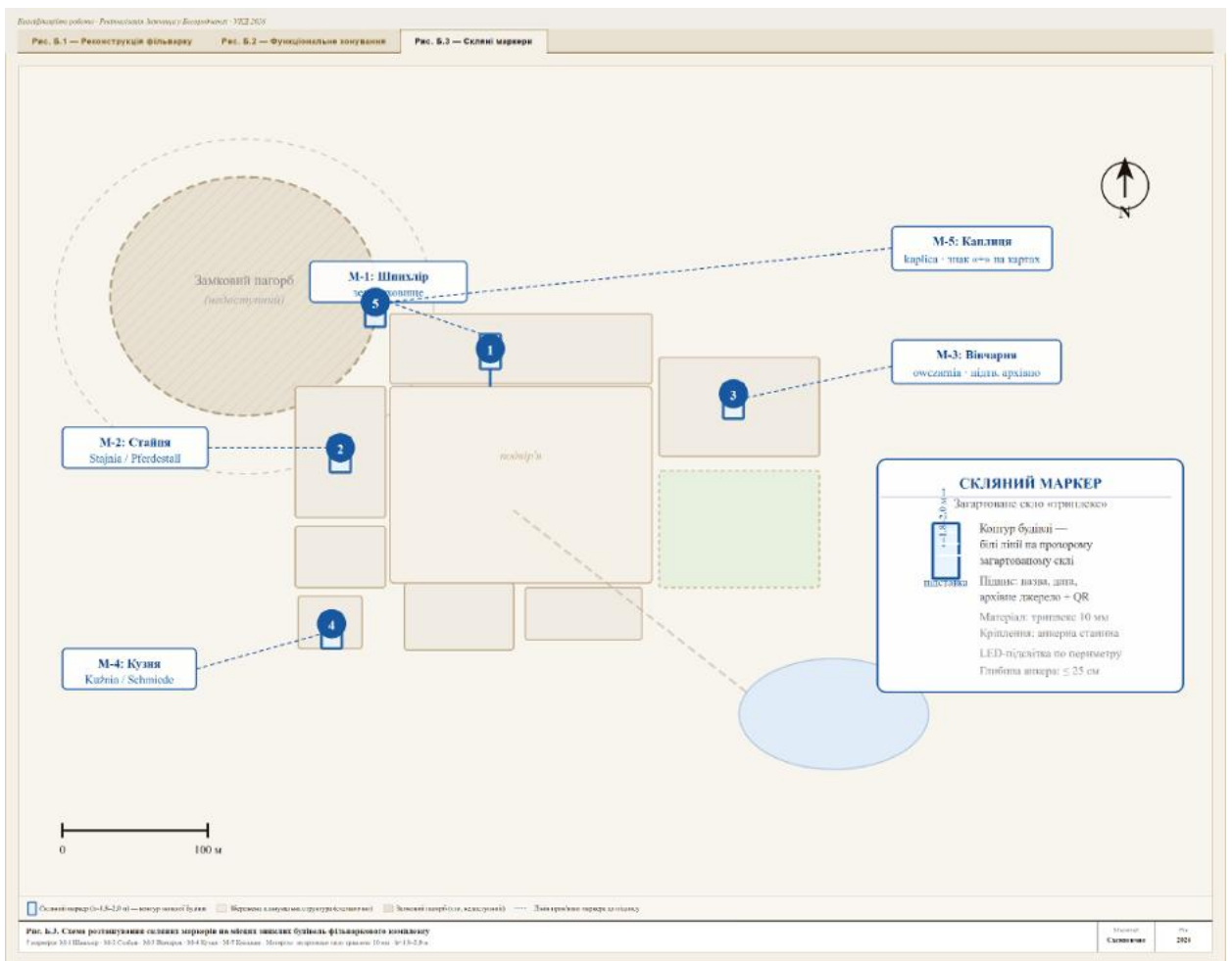


Рис. Б.3. Схема розташування скляних маркерів на місцях зниклих будівель фільваркового комплексу.

ДОДАТОК В

Довідкові матеріали

Табл. В.1. Зведена таблиця картографічних даних щодо об'єктів на ділянці Замчище за трьома знімальними шарами.

Таблиця В.1

Порівняльний аналіз картографічних джерел

Картографічний шар	Кін. XVIII – поч. XIX ст.	1861–1864 (II обстеження)	1869–1887 (III обстеження)	1940 (Загальна карта)
Назва на карті	Zamczysko + Foliv.	М.Н. (Meierhof)	М.Н.Zamczysko	Н/д
Будівлі (символ)	Кілька прямокутних знаків	Г-подібний чорний знак	Кілька прямокутних знаків	Прямокутний незафарбований знак
Каплиця (+)	Так (+)	Н/д	Н/д	Н/д
Сад (Obstgarten)	Так	Так (зелена зона)	Так	Н/д
Ставок (Sadzawka)	Н/д	Так (топонім)	Н/д	Так (графічний символ)

ПЛАГІАТ



Метадані

ДОКУМЕНТ

Заголовок

Бакалаврська робота

Автор

Петришин В.В.

Науковий керівник / Експерт

ІД документу

333948843

ОРГАНІЗАЦІЯ

Назва організації

King Danylo University

підрозділ

King Danylo University

ЗВІТ

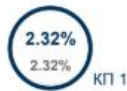
Дата звіту

5/20/2026

Дата редагування

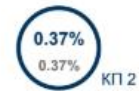
Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.



25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2



8131

Кількість слів

66525

Кількість символів